

Marjut Salokannel

OTT, dosentti

Tutkija, Helsingin yliopiston tutkijakollegium

KANSALAISTEN TIETOKONEEN KÄYTTÖ JA MUSIIKIN KUUNTELU VALVONNAN ALAISEKSI?

Tekijänoikeuslain muutosesitys on eduskunnassa viimemetreillä. Se on herättänyt paljon keskustelua, tosin liian myöhään. Kansalaisten kannalta oleellisimman kysymyksen: yksityisen kopioinnin mahdollisuuden säilyttämisen, osalta ongelmat nostettiin esiin julkisuudessa vasta silloin, kun lakiehdotuksen avaaminen oli lähes mahdotonta. Jos lakiehdotus hyväksytään, yksityinen kansalainen voi joutua korvausvelvolliseksi kopioidessaan teoksia internetistä ja hänellä ei ole mahdollisuutta kopioida ostamaansa kopiosuojattua CD äänitettä MP3 -soittimelle. Laista huolimatta nuoriso varmasti jatkaa internetin käyttöä entisessä laajuudessaan. Jos katsotaan, että heidän olisi pitänyt tietää, että heidän kopioimansa teos on saatettu lain vastaisesti verkkoon, lasten huoltajille syntyy korvausvelvollisuus teosten oikeudenhaltijoita kohtaan. Tällaisen lainsäädännön valvominen on mahdollista vain teoksiin asennettavien teknisten tunnistetietojen avulla, joiden käyttö puolestaan voi vaarantaa kansalaisten yksityisyyden suojan. Lopputuloksena oikeudellinen epävarmuus kasvaa ja nuorison lainkuuliaisuus laskee.

Taustaa

Tekijänoikeuslain muutoksessa on kysymys EU:n tekijänoikeuden ja lähioikeuksien tiettyjen piirteiden yhdenmukaistamisesta tietoyhteiskunnassa annetun direktiivin (2001/29/EY) kansallisesta soveltamisesta. Direktiivi puolestaan perustuu YK:n immateriaalioikeuksia hallinnoivan alajärjestön WIPO:n vuonna 1996 solmituille tekijänoikeus- ja esittävien taiteilijoiden ja äänitteiden tuottajien oikeuksia koskeville sopimuksille. WIPO sopimusten ja EU:n direktiivin tarkoituksena oli saattaa tekijänoikeudellinen sääntely uuden teknologian vaatimusten edellyttämällä tasolle. Miten ne tässä onnistuivat, on äärimmäisen kiistanalainen kysymys. Se, missä onnistuttiin, oli oikeudenhaltijoiden, käytännössä tuottaja- ja jakelijayritysten, oikeuksien vahvistaminen digitaalisessa käyttöympäristössä. Yhteiskunnan ja ennen kaikkea yksityisten kansalaisten, mukaan luettuna taiteilijoiden, oikeudet jäivät yksinoikeuksien varjoon. Jotta tekijät ja esittävät taiteilijat hyötyisivät uuden teknologian tuomista mahdollisuuksista, heille

tulisi lainsäädännössä taata luovuttamaton oikeus korvaukseen kaikista teostensa ja esitystensä hyödyntämisestä. Muussa tapauksessa korvaukset helposti jäävät tuottaja- ja jakelijaportaalle. Muun muassa Ranskassa ja Saksassa tekijöiden ja taiteilijoiden asema on turvattu suoraan laissa.

Tekijänoikeudesta ja yksityisestä kopioinnista

Tekijänoikeus takaa tekijöille, esittäville taiteilijoille ja tuottajille periaatteessa yksinoikeuden määrätä teostensa käytöstä. Tämä oikeus ei kuitenkaan ole absoluuttinen vaan sitä on rajoitettu muun muassa yleisen edun vuoksi. Tärkein yksittäisten kansalaisten oikeuksia turvaava rajoitus on tekijänoikeuslain antama mahdollisuus valmistaa julkistetusta teoksesta muutamia kappaleita yksityiseen käyttöön. Tämä on mahdollistanut teosten kotikopioimisen esimerkiksi televisiosta ja internetistä. Laissa on nimenomaisesti todettu, että teoksesta saa yksityiseen käyttöön valmistaa vain muutaman kappaleen eikä näin valmistettua teoskappaletta saa käyttää muuhun tarkoitukseen. Käytännössä tämä tarkoittaa muun muassa, että internetistä kopioitua teosta ei saa välittää edelleen yleisölle esimerkiksi oman verkkosivun kautta. Perustuslakivaliokunnan mukaan yksityisen kopioinnin mahdollisuus liittyy kansalaisten perusoikeuksien suojaan, minkä vuoksi sen rajoittaminen on mahdollista vain painavista syistä.

Teknisten toimenpiteiden suojasta

Direktiivi edellyttää, että jäsenvaltiot säätävät riittävästä oikeudellisesta suojasta tehokkaiden teknisten toimenpiteiden kiertämistä vastaan, jos asianomaisen teon suorittaja on tiennyt tai jos hänellä on ollut perusteltu aihe tietää toimintansa tarkoittavan kiertämistä. Direktiivin edellyttämä teknisten toimenpiteiden suoja kohdistuu vain siihen tahoon, joka tietoisesti kiertää teknisen suojauksen. Direktiivi ei missään kohdin edellytä, että tämä suoja ulotetaan koskemaan kolmatta tahoa niin, että yksityisen kansalaisen pitäisi olla tietoinen siitä, onko jostain teoksesta poistettu lain vastaisesti tekninen suojakeino. Lakiehdotuksessa tätä kuitenkin edellytetään, sillä siinä ehdotetaan lakiin lisättäväksi niin sanottu laillisen lähteen vaatimus. Sen mukaan ilman tekijänoikeuden haltijan suostumusta valmistetusta tai yleisön saataville saatetusta teoksen kappaleesta ei saa tehdä kopioita yksityiseen käyttöön. Yksityinen kopiointi on kielletty myös, jos teoksesta on poistettu tekninen suojaus ilman oikeudenhaltijan suostumusta.

Käytännössä useimmiten inhimillisesti ottaen mahdotonta tietää, onko jostain teoksesta poistettu tekninen suojaus. On otettava myös huomioon, että ao. suojakeino on alun alkaen voitu asettaa teoksen alkuperäisten tekijöiden ja/tai esittäjien kiellon vastaisesti, mikä tekee tilanteen oikeudellisen arvion ulkopuolisen toimesta vieläkin vaikeammaksi. Lakiehdotus laajentaa näin teknisten toimenpiteiden suojaa yli sen mitä direktiivi edellyttää. Aina ei myös voi tietää, onko tietty teos saatettu tekijän luvalla verkkoon. Monet tunnetutkin tekijät haluavat periaatteellista syytä jakaa teoksiaan ilmaiseksi verkossa. Direktiivi ei millään tavoin edellytä laillisen lähteen vaatimuksen sisällyttämistä tekijänoikeuslakiin.

Korvaus yksityisestä kopioinnista

Direktiivissä on annettu jäsenmaille mahdollisuus säilyttää yksityisen kopioinnin mahdollisuus edellyttäen, että oikeudenhaltijat saavat yksityisestä kopioinnista hyvityksen, esimerkiksi tyhjäkasettikorvauksen muodossa. Hyvitystä määriteltäessä on direktiivin mukaan otettava huomioon teknisten toimenpiteiden soveltaminen ao. teokseen tai teoslajiin taikka niiden soveltamatta jättäminen. Käytännössä tämä tarkoittaa, että jos oikeudenhaltijat pystyvät teknisten suojakeinojen avulla täysin kontrolloimaan yksityistä kopiointia, perusteita hyvitysmaksun säätämiseksi ei enää ole. Suomessa on vuodesta 1984 lähtien ollut voimassa tyhjiltä ääni- ja kuvatallenteilta perittävä tyhjäkasettikorvaus, joka myöhemmin on ulotettu koskemaan myös muita tallennusalustoja, kuten kirjoittavia CD ja DVD tallenteita ja esim. MP3-soittimia. Maksun suuruus on perinteisesti ollut Suomessa EU:n korkeimpia. Suomessa ääni- ja kuvatallenteiden oikeudenhaltijoiden oikeudet hyvitykseen yksityisestä kopioinnista on näin direktiivin mukaisesti turvattu. Tästä seuraa, ettei ole perusteita lähteä kaventamaan kansalaisten oikeuksia valmistaa teoksesta muutamaa kappaletta yksityiseen käyttöön.

Mitä olisi voitu tehdä

Koska tekninen suojaus voi estää lain mukaisen yksityisen kopioinnin, direktiivissä todetaan, että elleivät oikeudenhaltijat ole mahdollistaneet kappaleen valmistamista yksityiseen käyttöön rajoitussäännöksen mukaisessa laajuudessa, *jäsenvaltio voi toteuttaa teknisten toimenpiteiden suojasta riippumatta asianmukaiset toimenpiteet sen varmistamiseksi, että yksityisellä kansalaisella on mahdollisuus yksityiseen kopiointiin silloin, kun hänellä on suojattu teos tai aineisto laillisesti saatavillaan.* Näin ei meillä kuitenkaan tehty.

Jotta kansalaiset voisivat jatkossakin käyttää uuden teknologian mukanaan tuomia teosten jakelukanavia, heillä tulee olla mahdollisuus katsella ja kuunnella teoksia kotonaan haluamallaan tavalla. Perusoikeudelliselta kannalta on kyseenalaista, jos yksittäinen kansalainen voi joutua korvausvastuuseen teoksen oikeudenhaltijalle kopioituaan ostamansa äänitteen esimerkiksi lenkkeilyä varten MP3 –soittimelle. Ostaessaan MP 3 -soittimen, hän on jo sen ostohinnassa maksanut tekijänoikeudellisen hyvitysmaksun, josta tulot tilitetään teosten oikeudenhaltijoille. On vaikea nähdä mitään perustelua sille, että tällaisessa tilanteessa häneltä kiellettäisiin teosten kopiointi asettamalla hänet korvausvastuuseen, jos hän kopioinnin yhteydessä kiertää teoskappaleessa olevan kopiosuojauksen.